”Herre, låt din tjänare nu få gå hem i frid, som du har lovat.” – Lukas 2:29

av Jim Helenius

Résumé

The Swedish Armed Forces and Sweden as a nation do not currently practice the logistical chain required to transport fallen soldiers to their home municipalities for burial. In past missions, such as in Afghanistan, the number of casualties was relatively low compared to the potential numbers in a full-scale war, similar to what we see in the current conflict between Russia and Ukraine. This wartime scenario, with a higher number of deaths, presents a significant logistical challenge, and it is precisely this type of conflict we are preparing for. Furthermore, this must be carried out within the framework of NATO cooperation, which may involve transporting the fallen from countries like Finland or Turkey. Managing the fallen is crucial, both for hygienic reasons on the battlefield and to maintain national morale and psychological resilience during the war. Proposed measures include beginning to train the logistical chain from fallen soldier to home burial, lifting the ban on field graves, and implementing exercises on field grave management within military units. Additionally, identification tags should be issued to all conscripts to facilitate the identification of fallen soldiers.

VAD HÄNDER MED din kropp när du har gjort den största uppoffringen en soldat kan göra i strid – att dö för fred, demokrati och rätten att själva välja hur vi ska leva? Logistiken kring att få hem den stupade soldaten till sin hemort tränas inte idag, inom ramen för övningsverksamheten. Denna fokuseras avseende övningar inom logistikområdet istället på sjukvård, ammunition och mat, vilket också är viktigt. Men vi övar inte på att ta hem våra stupade soldater för begravning i närvaro av deras nära och kära. Det är inte värdigt!

Vad gör vi idag?

I dagsläget finns ingen plan för hur detta ska gå till, varken före eller efter Natointrädet. Under den ”strategiska timeouten” var detta inte så omfattande i kvantitet, eftersom inte så många soldater och officerare stupade samtidigt. Även om det var en lång transportsträcka från till exempel Afghanistan, kunde ett transportflyg prioriteras för att få hem den avlidne för gravsättning och en värdig ceremoni. Men hur ska omhändertagandet genomföras för de stupade om ett omfattande krig drabbar oss, när dödsiffrorna inte är ensiffriga utan två-, tre- eller fyrsiffriga? I och med Natomedlemskapet behövs planer för hur detta ska ske i både Finland, Baltikum och Turkiet, utifall att en kris eller ett krig för oss dit.

Under det kalla krigets dagar hade Sverige förband vars huvuduppgift var att tillhan-

dahålla förvaring av de stupande, till dess att de kunde transporteras till sina hemkommuner för gravsättning, vilket alltid är det som ska eftersträvas. Det är givetvis bättre att begravas i sin hemkommun än i en fältgrav på stridsskådeplatsen. Försvarsmakten tog ett beslut 2018 att avskaffa fältgravar och att varje stupad soldat ska begravas på hemorten.[1] Dock verkar detta beslut inte vara helt genomtänkt. Det är givetvis en fin målsättning att alla ska begravas på hemorten, men det finns flera problem med detta.

Den första kritiken är att det inte finns någon redovisad plan för hur det ska gå till i praktiken. Det övas heller inte på förbanden. Försvarsmakten övar inte på den logistikkedja som krävs för att transportera många stupade. Det kan vara en komplex transport som kräver både kylmöjligheter och fuktsäkring.[2]

Fältgraven går i graven

Den andra kritiken rör den sorgliga realiteten när en stupad soldat inte kan hämtas. När till exempel våra jägar- och specialförband genomför operationer kan de befinna sig långt bakom fiendens linjer. Om en soldat stupar i ett sådant läge blir situationen snabbt djupt problematisk. Gruppchefen kan då behöva fatta beslutet att släpa med sig den eller de stupade, vilket riskerar de övriga gruppmedlemmarnas överlevnad på grund av minskad rörlighet och tempo. Dessutom kan det vara så att uppgiften behöver lösas trots stupade soldater. Här uppstår problematiken med förbudet mot fältgravar. Även om kriget ska vinnas och den terräng där de stupade befinner sig ska tas tillbaka, kan det dröja lång tid innan detta genomförs. Detta problem med förbudet mot fältgravar har påpekats av Martinsson i en debattartikel.[3]

Hur ser det ut i Ukraina?

Problemen med att få hem stupade soldater har uppmärksammats i kriget mellan Ryssland och Ukraina. För att beskriva problemet med transporten av stupade soldater vid fronten vittnar soldater om att skyttegravarna är fyllda med stupade soldater i både sommar- och vinteruniformer. I de hårda striderna vid fronten ligger fokus snarare på att vinna striderna. Soldater från både Ryssland och Ukraina ligger kvar i upp till flera månader innan de transporteras hem. Den ukrainska sidan har, med hjälp av frivilliga, skapat grupper som har till uppgift att ta hand om de stupade soldaterna. Ibland lyckas de båda sidorna att få till ett tillfälligt eldupphör för att samla in de döda soldaterna, men det är inte alltid detta sker efter striderna. En frivilligarbetare berättar att de bästa tidpunkterna för att samla ihop stupade soldater är på natten och vid dåligt väder, eftersom drönarna då inte kan flyga och man undgår upptäckt. Även de som inte strider blir bekämpade.[4]

Identifiering av ett stridskadat lik är ett annat problem. Det är brutalt, men tyvärr är soldaten inte alltid hel efter en strid; det kan finnas skotthål genom både kropp och huvud. Har inte plutonen, kompaniet eller bataljonen kontroll på vilka som har stupat kan det vara svårt att identifiera vem soldaten är. Detta problem ser vi återigen i kriget mellan Ryssland och Ukraina. En stupads identifieringspotential beror på en rad olika faktorer som klädsel, exponering för väder och vind samt insekter och asätare. Dessa faktorer kan öka nedbrytningen av en kropp och försvåra identifieringen.[5] Visst finns det olika metoder för att identifiera lik, exempelvis DNA-test, tandjournaler och okulär observation av tatueringar. Även om vi i Sverige är ett av världens mest tatuerade länder, är det inget att lita på i en identifie-

ringsprocess.[6] Det bästa är helt enkelt att skapa en kylningsprocess liknande den som används vid bårhus för att bevara kroppen i ett så bra skick som möjligt.[7]

Varför är detta viktigt?

Kritiker skulle nog säga att vi inte alls behöver öva på att soldater dör, eftersom det redan ingår i sjukvårdskedjan. Vi övar redan sjukvårdskedjan, från att en soldat skadas vid fronten till att denne får vård på sjukhus. Men det vi då missar att öva på är logistiken mellan sjukhus och hemorten av stupade, vilket med Natointrädet kan innebära transporter från exempelvis Baltikum eller Finland. Ett annat problem, som tidigare nämnts, är att stora kvantiteter av döda skapar komplexitet i logistikkedjan.

Om vi inte övar på att hantera dödsfall bland våra soldater, hur ska vi då bli kompetenta inom området? Vid ett fullskaligt krig är dödssiffrorna höga. Detta riskerar att göra upphämtningsplatserna för stupade till platser som ligger bredvid de levande soldaterna i skyttevärnen. Det finns en hälsoaspekt i detta, eftersom liggande lik skapar en bakterieflora som kan leda till sjukdomar. En annan bortglömd aspekt är den moraliska och psykologiska. Att kriget tär på soldaten är självklart, men att se sin kamrat dö är svårt att föreställa sig. Den psykologiska och moraliska aspekten av döden kan påverka soldatens förmåga att strida.[8] Det blir problematiskt om soldaten fokuserar på annat än striden. Frågor om vad som händer när hon eller en kamrat dör ska inte fylla hennes tankar. Doktriner och rutiner måste vara på plats för hantering av döda, så att soldaten kan förbereda sig mentalt.

Sverige och Försvarsmakten måste bibehålla värdigheten för de döda även under krig. Detta är en del av Genèvekonventionen, men också viktigt för vår nationella psykologiska uthållighet. Om inte de stupade får en värdig begravning, vilka mödrar och fäder kommer då att vilja skicka sina döttrar och söner till kriget? Vilka soldater kommer psykologiskt att orka strida när deras kamrater ligger döda bredvid dem under en längre tid, istället för att få en värdig begravning på hemorten?

Vad är lösningen?

Som nämnts tidigare är detta ämne ett stort problem och det finns troligen inga enkla lösningar. Men vi måste börja diskutera och adressera detta ämne på allvar. Om detta ämne hamnar på agendan hos högkvarteret kommer planer att utarbetas, och med tiden kommer doktriner, reglementen och handböcker att skapas. Kompetensen för att hantera detta finns troligen hos beslutsfattarna på Lidingövägen 24. Naturligtvis berör detta inte bara Försvarsmakten utan även andra samhällsaktörer såsom Svenska kyrkan, näringslivet med transportfordon och rättsmedicinska centrum som alla behöver integreras i processen.

Högkvarteret bör även överväga att avskaffa beslutet om att förbjuda fältgravar.[9] Även om målet är att så långt möjligt föra hem stupade soldater till deras hemort behövs möjligheten till fältgrav när andra alternativ inte finns tillgängliga. Detta är inte bara av praktiska skäl utan framför allt av moraliska och psykologiska skäl. Det är viktigt att de kvarvarande soldaterna ges möjlighet att ta ett sista farväl av sina kamrater innan de återgår till sina uppgifter. Detta höjer moralen och ger den stupade ett värdigt avsked.

Det finns åtgärder som vi kan vidta här och nu för att förbättra situationen. Att börja öva på fältgravar är en sådan åtgärd. Genom att öva på processen med omhändertagande, transport och identifiering av stupade soldater kan vi skapa tydliga ruti-

ner för hur detta ska genomföras på bästa möjliga sätt. Att öva på fältgravar hjälper också soldater och officerare att psykologiskt och mentalt förbereda sig för krigets realiteter och döden.[10]

Historiskt sett fick alla svenska pojkar identitetsbrickor när de föddes, som de bar vid eventuell värnplikt för att visa sin identitet och blodgrupp. Detta borde också ges till varje värnpliktig idag. Det skulle underlätta identifieringen av en stupad soldat i en krigssituation. Det är en relativt billig åtgärd som kan ge en enkel lösning på problemet.

Det är dags att sluta undvika döden och dess allvar. Vi måste börja öva och förbereda oss för kriget på ett realistiskt sätt. Detta kommer att leda till ökad uthållighet för både Försvarsmakten och Sverige som nation!

Författaren är fänrik och tjänstgör vid Blekinge flygflottilj, F17.

Noter

1. Sadikovic, Adrian: ”Försvarsmakten stoppar begravningar i skogen”, *Sveriges Radio*, 2018-11-17.
2. Kärnstrand, Moa: ”Så fraktar du kistan utomlands”, *Råd & Rön*, 2019-02-12, *https://www.radron.se/vardagskunskap/sa-fraktar-du-kistan-utomlands/*, (2024-06-08).
3. Martinsson, Matts: ”Aldrig aktuellt begrava soldater i skogen”, *Kyrkans Tidning*, 2018-11-29, *https://www.kyrkanstidning.se/debatt/aldrig-aktuellt-begrava-soldater-i-skogen*, (2024-06-08).
4. Hicks, Tyler och Santora, Marc: ”Collecting the Dead Russia Left Behind”, *The New York Times*, 2024-03-29.
5. Ashbridge, Sarah; Randolph-Quinney, Patrick; Janaway, Rob; Forbes, Shari och Ivshina, Olga: ”Identifying Ukraine’s War Dead”, *RUSI*, 2022-09-29, *https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/identifying-ukraines-war-dead*, (2024-06-09).
6. Widegren, Henrik: ”Att prata om tatueringar tar fram gubben i mig”, *Dagens Medicin*, 2019-03-29, *https://www.dagensmedicin.se/opinion/kronika/att-prata-om-tatueringar-tar-fram-gubben-i-mig/*, (2024-06-12).
7. Op cit, Ashbridge, Sarah m fl, se not 5.
8. Ibid.
9. Op cit, Sadikovic, Adrian, se not 1.
10. Bergman, David: *Stridens psykologi: konsten att döda och överleva*, 1. uppl, Studentlitteratur, Lund 2022, s 108-109.